

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАТИКИ

Т. Є. Іщейкін

Входження в новий цивілізаційний цикл розвитку супроводжується суттєвими змінами в усіх сферах життєдіяльності людини – в економіці, політиці, соціальному, правовому устрої, в її свідомості тощо. Трансформації відбуваються під впливом інновацій, які набувають глобального характеру, не тільки в географічному плані, але й в контексті якісних змін у суспільстві. Розуміння характеру, ступеня, наслідків цього впливу важливе для визначення заходів щодо отримання максимального ефекту від інноваційних процесів, враховуючи світовий досвід і національні особливості їх здійснення. Дослідженню питань здійснення інноваційних процесів присвячені праці класиків і сучасних науковців. Теоретико-методологічні засади вивчення інновацій закладені у працях М. Кондрат'єва, С. Кузнецова, Г. Менша, Б. Твісса, М. Туган-Барановського, П. Сорокіна, Й. Шумпетера та ін. Різні аспекти проблем сучасного інноваційного розвитку розглядали О. Амоша, В. Аньшин, В. Геєць, П. Друкер, І. Єгоров, Н. Іванова, Б. Кузик, Р. Нельсон, Р. Такер, Л. Федулова, К. Фрімен, Ю. Яковець, Ф. Янсен і багато інших дослідників.

Аналіз досліджень українських і зарубіжних авторів показує, що Україна має значний потенціал для розвитку інноваційної діяльності за умов проведення ефективної державної політики. Проте маловивченими аспектами цієї проблеми все ще залишаються теоретико-методичні засади інноваційного розвитку підприємств різних сфер діяльності, в умовах трансформаційної економіки України.

Складність і розмаїття проблем інноваційного розвитку визначають широке поле для досліджень, адже досвід розвинених країн показує, що життєздатність національних економік, окремих держав, регіонів, галузей і навіть

підприємств насамперед визначається масштабами та якістю впровадження нових ідей, нових технологій, нових управлінських систем, нових продуктів, які є результатом розвитку науки й інноваційної діяльності. Коли відсутні важливі інноваційні зміни, економіка переходить до стану стагнації. Відповідно до цього однією з важливих проблем сучасної ідеології управління будь-якою соціально-економічною системою, починаючи з держави і закінчуючи окремими підприємствами, є питання їх інноваційного розвитку. Це підтвердило актуальність обраної теми дослідження, метою та завданнями якого є узагальнення, систематизація та поглиблення розуміння сутності інноваційного розвитку.

Наприкінці ХХ ст. стало очевидним, що рівень розвитку і динамізм інноваційної сфери – науки, наукоємних галузей, підприємств, світових ринків технологій створює основу сталого економічного розвитку. Технологічний прогрес змінив масштаби і структури виробництва індустріально розвинених країн і суттєво вплинув на якість життя і добробут населення. Враховуючи світовий і вітчизняний досвід, можна відзначити, що активізація інноваційної діяльності в Україні – проблема національна. Але її наразі не розв'язують. Адже ефективність інноваційної діяльності підприємства визначається насамперед узгодженням систем інвестування, оподаткування, кредитування, які функціонують у інноваційній сфері наукових розробок. На жаль, останнім часом в Україні спостерігається згасання інноваційної діяльності, отже, інноваційний розвиток на практиці не став однією з головних характеристик зростання національної економіки України [5]. Незважаючи на те, що протягом кількох років останнього десятиріччя спостерігалися й позитивні тенденції, але

вони переважно були тимчасовими, змінювалися слабкими зрушеннями в економіці, що характеризує інноваційні процеси в Україні як нестійкі та позбавлені чітких довготермінових стимулів для інноваційної діяльності і

здебільшого стосувалися підприємств, які належать до сфери промисловості [1, с. 28]. Так, останні офіційні статистичні дані свідчать про поступове зниження інноваційної активності цих підприємств (табл. 1).

Таблиця 1

Інноваційна активність промислових підприємств України протягом 2003–2010 рр. [9]

Показник	Рік							
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Кількість підприємств, що займалися інноваційною діяльністю								
Усього, од.	1857	1470	1359	1193	1118	1472	1396	1370
Відсотків від загальної кількості промислових підприємств	18	15,1	13,7	11,9	11,2	14,2	13,0	12,8
Кількість підприємств, що впроваджували інновації								
Усього, од.	1506	1120	958	810	999	1186	1160	1145
Відсотків від загальної кількості промислових підприємств	14,6	11,5	10,0	8,2	10,0	11,5	10,8	10,7

Це підтверджують і дані, які характеризують динаміку впровадження інновацій на про-

мислових підприємствах України протягом 2006–2010 р. (табл. 2).

Таблиця 2

Впровадження інновацій на промислових підприємствах України протягом 2006–2010 рр. [9]

Показник	Рік				
	2006	2007	2008	2009	2010
Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	6,5	6,7	6,7	5,9	4,8
Освоєно інноваційні види продукції, найменувань	3152	2408	2526	2446	2685
З них нові види техніки	657	786	881	758	641
Упроваджено нові технологічні процеси, процесів	1808	1145	1419	1647	1893
Зокрема маловідхідні, ресурсозберігаючі	690	424	634	680	753

Незважаючи на те, що протягом 2007–2010 рр. зросла питома вага підприємств, що впроваджували інновації, частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промисловості знизилася на 1,9 %. Це є свідченням того, що продукція, яку виготовляють вітчизняні промислові підприємства, є не інноваційною і, відповідно, неконкурентоспроможною. Згідно зі статистичними даними, в загальному обсязі реалізованої промислової продукції тільки 9,8 % мають ознаки інноваційної, тоді як в Євросоюзі цей показник перевищує 75 % [9].

Проте такий стан справ, жодним чином не зменшує актуальності подальших досліджень

у цій сфері, адже на сьогоднішній день, можна з абсолютною упевненістю говорити про те, що нововведення як інструмент перетворення і, відповідно, інноваційний розвиток, є самостійними об'єктами вивчення в усіх розвинених країнах і предметом дослідження різних наук. З огляду на це, важливо зазначити, що на стику багатьох наук, які займалися дослідженням таких явищ як інновації, інноваційний розвиток, виникла нова галузь науки – інноватика, яка вивчає закономірності процесів розвитку, формування новацій, нововведень, механізмів управління змінами, подолання опору нововведенням, адаптації до них люди-

ни, використання та поширення інноваційних потоків, інноваційної діяльності, їх вплив на сферу конкуренції, на розвиток суспільства в цілому. Крім того, доцільно звернути увагу на те, що інноватика вивчає механізми ініційованих і контрольованих змін, які відбуваються внаслідок раціонально-вольових дій, на відміну від тих змін, які виникають спонтанно і є некерованими. Саме тому предметом інноватики є створення, освоєння і поширення різного типу новацій. Якщо звернутися до еволюції розвитку інноватики, то можна зробити однозначний висновок, що як наука вона є достатньо молодою і перебуває на початковому етапі свого розвитку. Підтвердженням цього є те, що уперше термін «інноватика» було вжито наприкінці 80-х рр. XX ст. у науковій школі професора Санкт-Петербурзького державного технічного університету В. Г. Колосова, і пов'язано це було з необхідністю дати визначення напряму наукової діяльності, який займався розробкою і розвитком теоретичних засад наукової методології і методів прогнозування створення інновацій, а також методів планування, організації інноваційної діяльності та реалізації нововведень [6].

У цілому ж, на даний момент існує чотири етапи в історії розвитку інноватики. Перший етап (60–80 рр. XX ст.) був пов'язаний

із дослідженням факторів, які сприяють або заважають успіху нововведень, під час якого був накопичений значний емпіричний матеріал систематизований у вигляді великої кількості класифікацій, які фактично неможливо було порівняти між собою. На другому етапі (90-ті рр. – кінець XX ст.) основним предметом досліджень став інноваційний процес, який включав в себе спонтанну дифузю і цілеспрямоване перенесення нововведень. На третьому етапі (початок XXI ст.) увагу дослідників було зосереджено на аналізі різних типів інноваційних ситуацій, розробці методів ранньої оцінки ризиків, формуванні рекомендацій державним органам щодо їх політики у сфері інновацій. На четвертому етапі, формування якого відбувається протягом останніх десяти років, ключовою ланкою досліджень стають інноваційні мережі, які є максимально чутливими до швидкої динаміки ринку, тобто маркетингово-орієнтовані, такі що дуже швидко реагують на потенційні тенденції попиту. Крім того, значний досвід, що накопичений у сфері інноваційного розвитку, все більше відображається в усе зростаючій кількості наукових публікацій.

Це дало змогу нам виділити основні сфери досліджень інноватики на даний час і дослідницькі парадигми, які їм відповідають (рис.).

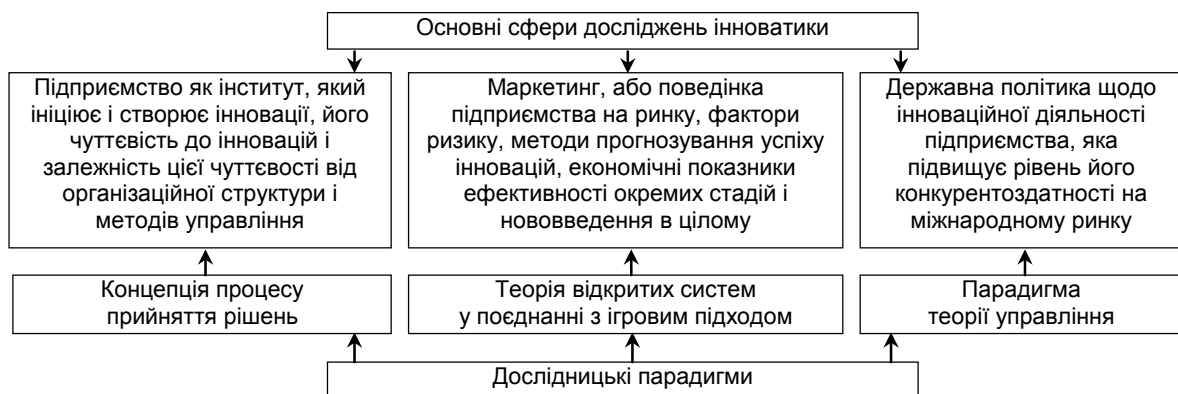

Рис. Основні сфери досліджень і дослідницькі парадигми інноватики (систематизовано автором)

Крім того, слід зазначити, що специфіка сучасного стану розвитку інноватики полягає в тому, що вона поступово перетворюється в міждисциплінарну методологію особливого типу, яка забезпечує таке інтегрування знань, у процесі якого спеціальні науки (економіко-

управлінські, соціологія, психологія, кібернетика, філософія та ін.) зберігають свою самостійність і специфічність, але їх теоретичні концепції і фактичні дані об'єднуються навколо методів дослідження проблем інновацій та інноваційної діяльності, інтегруючи різно-

манітні наукові знання з метою підвищення їх практичної ефективності. Відповідно до цього, як зазначає Г. С. Гамідов і ряд інших науковців, в інноватиці як у науковому напрямі слід виокремлювати дві взаємодоповнюючі складові: теоретичну інноватику і прикладну. Призначення теоретичної інноватики полягає у розв'язанні проблеми створення і розвитку наукової методології інноватики, теоретичних проблем синтезу інноваційно складних організаційно-технічних систем (нових знань, ідей, нових технологій, винаходів, відкриттів), а прикладну інноватику слід розуміти (в різних галузях господарювання) як такий напрям інноваційної діяльності, за допомогою якого можна розв'язати проблеми планування, організації і реалізації нововведень [4].

Незважаючи на значне накопичення емпіричних знань і теоретичних концепцій, ще відсутня узагальнююча теорія з інноватики, існують розбіжності з ряду важливих методологічних питань, тлумачення основних категорій, відсутній комплексний методичний підхід до оцінки інноваційного розвитку, про що свідчить спеціальна література.

Так, частина авторів наукових публікацій сходиться на думці про те, що нововведення підкоряються певним законам і можуть бути передбаченими, підтримуючи при цьому хвилюву, циклічну концепцію розвитку нововведень [7]. Поруч з цим існує й інша думка, згідно з якою теорія нововведень відсутня, а є лише певні підходи до вирішення практичних проблем [8]. На думку цих авторів, будь-яка наука виникає і розвивається з огляду на потреби практики, яка становить основу розвитку теорії. Потреби практики, необхідність вирішення конкретних завдань (наприклад, подолання економічної кризи) стимулюють розвиток наукових знань, тому розвиток теорії інноватики пов'язаний із накопиченням практичного досвіду і теоретичним його узагальненням.

Проте очевидним є той факт, що такі терміни, як «новина», «новація», «інновація», «нововведення» достатньо широко розповсюджені як у літературі, так і в повсякденній практиці. І хоча досить часто вони ототожнюються, в кінцевому результаті ці терміни різ-

няться за своєю сутністю [3]. Проте існує між ними й спільне – в цілому, всі вони відображають таке явище як розвиток. Відштовхуючись від того, що будь-яка соціально-економічна система розвивається через оновлення, можна стверджувати, що вищеозначені поняття і є віддзеркаленням саме такого шляху розвитку – інноваційного, який веде до змін через прискорення поступовості руху та оновлення всіх елементів процесу (принципів, методів, цілей), що, у свою чергу, потребує подолання укорінених звичок, взаємозв'язків, стійких тенденцій і породжує нову якість (оновлену матеріально-технологічну базу, систему управління, суспільні відносини, новий спосіб життя, новітні життєві стилі тощо).

На наше переконання, інноваційний тип розвитку – це якісно новий напрям, об'єктивно зумовлений рядом причин. По-перше, як спосіб економічного зростання, інноваційний розвиток став можливим за умов перетворення більшості факторів-ресурсів у системне утворення (системи машин, технологічні ланцюги, системний кваліфікований ресурс і т. ін.). Відбувається перехід продуктивних сил на новий ступінь прогресу, який характеризується проявом взаємозалежності всіх елементів виробничої діяльності. По-друге, загострюється необхідність радикальної цільової переорієнтації на потреби людини й окремих спільнот, які, до того ж, постійно зростають і прискорено змінюються. По-третє, в системі факторів виробництва зростає роль багатогалузевих наукових знань [2, 11, 12].

Отже, узагальнюючи вищеозначене, зробимо висновок: інноваційний тип розвитку характеризується такими ознаками: новаторськими цілями діяльності, її інноваційними результатами у кожному періоді розвитку порівняно з попереднім, що супроводжується формуванням монопольного положення організації на ринку; інноваційними засобами досягнення новаторських цілей, тобто системною технологічною базою, що постійно поновлюється; сукупністю внутрішніх і зовнішніх умов, за допомогою яких можна забезпечувати інноваційну діяльність на постійній відтворювальній основі. Даний тип розвитку сприяє досягненню явних конкурентних переваг у галузі,

високої інтеграції науки, виробництва і ринку, а також активного впливу на поновлення існуючих потреб [8, 10–13] і відбувається за рахунок відповідним чином організованої інноваційної діяльності, стимули до якої існують у різних ринкових структурах.

Для подальшого розгляду сутності й особливостей інноваційного розвитку підприємства необхідно деталізувати економічний зміст даної категорії і дослідити її основне призначення. При цьому слід ґрунтуватися на тому, що вона розкривається через взаємодію з такими економічними поняттями, як «інновація», «інноваційна діяльність», «новація», «нововведення», «інноваційна інфраструктура» тощо, адже основне призначення інноваційного розвитку полягає в тому, щоб сприяти економічному зростанню підприємств на основі розробки і реалізації нових технологій. Крім того, щоб категорію інноваційний розвиток можна було використовувати в економічній дійсності достатньо повно, необхідно сформулювати її методологічний зміст. Що і буде предметом наших подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

- Амоша О. І. Інноваційний шлях розвитку України: проблеми та рішення / О. І. Амоша // Економіст. – 2008. – № 6. – С. 28–34.
- Высокотехнологичные предприятия в эпоху глобализации / И. В. Иванов, В. В. Баранов, Г. И. Лысак, О. В. Кирсанов. – М. : Альпина Паблишер, 2003. – 416 с.
- Воронов Н. А. Исследование терминологическо-классификационного спекта инновационной деятельности / Н. А. Воронов // Вестник ННГУ. – 2005. – № 1 (7). – С. 285–295.
- Гамидов Г. С. Основы инноватики и инновационной деятельности / Г. С. Гамидов, В. Г. Колосов, Н. О. Османов. – С.Пб. : Политехника, 2000 – 323 с.
- Інноваційні перспективи України : монографія / В. Геєць, В. Семіноженко. – Х. : Константа, 2006. – 272 с.
- Колосов В. Г. Введение в инноватику : учеб. пособие / В. Г. Колосов. – С.Пб. : Изд-во СПбГПУ, 2002 – 147 с.
- Матвеев О. Проблемы перехода к инновационному типу экономического развития / О. Матвеев // Экономист. – 2009. – № 8. – С. 92–96.
- Микроэкономика: инновационные аспекты : учеб.-метод. комплекс / под общ. ред. А. Н. Фоломьева. – М. : Изд-во РАГС, 2008. – 440 с.
- Наукова та інноваційна діяльність в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Назва з екрана.
- Розанова Н. М. Экономическая теория фирмы : учебник / Н. М. Розанова. – М. : ЗАО «Издательство „Экономика”», 2009. – 447 с.
- Управление инновациями : в 3 кн. Кн. 1 : Основы организации инновационных процессов : учеб. пособие / А. А. Харин, И. Л. Коленский ; под ред. В. Ю. Шленова. – М. : Высшая шк., 2003. – 252 с.
- Фоломьев А. Н. Менеджмент инноваций: теория и практика / А. Н. Фоломьев, Э. А. Гейгер. – М. : Изд-во Российской акад. гос. службы, 1998. – 385 с.
- Харів П. С. Інноваційна діяльність підприємства та економічна оцінка інноваційних процесів / Харів П. С. – Тернопіль : Економічна думка, 2003. – 326 с.